„קהלת אמעריקא" לאפרים דיינארד

מאת יעקב קבקוב

בשנה שעברה מלאו חמישים שנה להופעת „קהלת אמעריקא", ספרו הביבליוגרפי של אפרים דיינארד (1846—1930), שנדפס בשלוש מאות עותקים, ומהווה נסיון מעניין ומיוחד במינו לעשות סיכום ליבול הספר העברי בעולם החדש. וזה דבר השער של הספר:

קהלת אמעריקא
בשני חלקים

חלק א' יכיל מאמרים אודות הספרות בכלל ובאמעריקא בפרט, וחלק ב' יכיל רשימת כל הספרים אשר נדפסו בארצות הברית מראשית יסוד דפוס עברי בארץ הזאת בשנת תצ"ה (1735), עד שנת תרפ"ו (1926), ובקרת קצרה על רוב הספרים.

מאת
אפרים דיינארד
סט. לואיס, תרפ"ו

דיינארד הוציא את ספרו ליובלו השמונים. במשך ימי חייו הארוכים חיבר כחמישים ספרים וחוברות, ובכללם חיבורים ביבליוגרפיים שונים. בפתח ספרו „קהלת אמעריקא" נפרד מעטו מחמת עיוורונו, אולם למרות זה שהיה סומא בשתי עיניו המשיך להוציא את ספריו הפולמוסיים עד שנת תרפ"ט.[1]

כתבי דיינארד ודעותיו הקיצוניות עוררו נגדו ביקורת חריפה. הוא נהג לשפוך קיתונות של בוז על יריביו ולא נמנע מלהשתמש בלשון גסה. אולם על אף אישיותו המסוכסכת קנה את עולמו בפעולתו למען השרשת הספר העברי באמריקה. מאז הגיעו לאמריקה, בשנת 1889, לא פסק מלהכריז על הצורך להקים מרכז לספר העברי בעולם החדש. לזכותו של דיינארד יש לזקוף את הקמתם והרחבתם של אוצרות־ספרים עבריים חשובים בכמה מן הספריות הגדולות שבאמריקה. על פעולתו ברכישת ספרים ומכירתם לספריות גמרו את ההלל ספרנים ידועי־שם כאלכסנדר מארכס, שהיה מנהל ספריית בית־המדרש לרבנים בניו־יורק, ישראל שפירא, שעמד בראש המחלקה השמית בספריית הקונגרס בוואשינגטון, ואדולף אוקו, שהיה מנהל ספריית „היברו יוניון קולג'" בסינסינאטי.

דיינארד כיתת את רגליו במסעות לאירופה ולארצות המזרח כדי לרכוש ספרים ואת אוספיו הציע לספריות שונות. תודות למאמציו רכשו ספריות אלה רבבות ספרים חשובים. הוא הטעים וחזר והטעים תמיד את הצורך בייסוד ספריות ברחבי אה"ב, כדי שיונח בעולם החדש יסוד למרכז תורה וחכמת ישראל. הוא הצליח לעניין אישים ונדבנים שונים, כמו מאיר סולצברגר, אוסקאר שטראוס ויעקב שיף, בתכניותיו ובעזרתם הוקמו כמה אוספים עבריים ראויים לשמם. סולצברגר, חובב ספר שרכש ספרים וכתבי־יד מרובים בעזרת דיינארד, הוא שהיה המניע לייסוד ספריית בית־המדרש לרבנים. שטראוס איפשר לאוניברסיטת קולומביה, שבה כיהן ד"ר ריצ'ארד גוטהייל כפרופסור ללשונות שמיות, לרכוש אוסף של כתבי־יד עבריים. ובתמיכת שיף רכשה ספריית הקונגרס כ־15,000 ספר בשנים 1912 ו־1914. לפני פטירתו של דיינארד קנתה ספריית הארווארד את האוסף הגדול האחרון שצבר בניו־אורלינס. אוסף זה נרכש בתרומת הנדבן לושיוס ג. ליטאור ובהמלצתם של ד"ר צבי וולפסון וד"ר מארכס.[2]

כמוכר ספרים ותיק, עוד מתקופת אודיסה שלו, היה דיינארד רגיל לערוך רשימות ספרים על־מנת להפיצן בין לקוחותיו. בשנת תרנ"ז (1896) הוציא בניו־יורק את הספר הביבליוגרפי „אור מאיר", שכלל „רשימת ספרי ישראל, כתבי יד ונדפסים, הנמצאים בבית אוצר ספרים של החכם המהולל, השופט ה"ר מאיר זולצבערגער בפילאדעלפיא, עם הערות, מאמרים ושירים מכתבי יד שונים, וכו'". דיינארד שימש סוכן ראשי לסולצברגר, שהיה בעל ספרייה פרטית גדולה. ב„אור מאיר" רשם 28 כתבי־יד ו־394 ספר שבספרייתו של השופט. רובם ככולם נרכשו על־ידי דיינארד במסעותיו השונים. ב„אוסף דיינארד" שבספריית בית־המדרש לרבנים נשתמרו מכתבים מרובים בהם מודיע דיינארד לסולצברגר על ספרים יקרים שונים שרכש בשבילו.

בהקדמתו ל„אור מאיר", בשם „על דבר הביבליאָגראָפיע העברית", שיבח דיינארד את סולצברגר על פעלו לטובת חכמת ישראל וספרותו ומסר שהכין מבוא מיוחד עליו. מבוא זה נפסל על־ידי סולצברגר, שהסתפק בדברי־התהילה שבהקדמה. הוא נשתמר בעלי־הגהה בעותק של „אור מאיר" שבספריית בית־המדרש לרבנים ונתפרסם על ידי.[3] בדבריו על חשיבות הביבליוגרפיה התלונן דיינארד על הזנחת מקצוע זה ועל חוסר הדאגה לספרים יקרי מציאות, שנמצאים לרוב בידי הנוצרים. הוא מתח ביקורת קשה גם על מוכרי הספרים, שאינם יודעים בטיב הספרים שברשותם ועל היהודים העשירים, שאינם מכירים בצורך לרכוש ספרים.

בהמשך הקדמתו ציין דיינארד: „הרשימה הזאת היא הראשונה בשפת עבר אשר נדפסה בארץ הזאת, ואקוה כי הביבליאָגראָפיע תמצא בו חפץ, ואם אמנם כבר חיברתי רשימת ספרים גדולה בעד שני סוחרי ספרים בנויארק, ונדפסה בשנת תרנ"ב, אך רושמי הספרים לא יוכלו למצוא בו חפץ כי אם מעט מזער". ומעניין, שכבר ב„אור מאיר" נכללו דפוסי אמריקה במספר ניכר, דבר המראה עד כמה שדיינארד היה מודע לצורך לאסוף דפוסים אלה כבר בשנות התשעים.

בשנת תרנ"ז היה דיינארד בין מייסדי מושבה חקלאית יהודית במדינת נוואדה, שבמערב ארה"ב, ונסיונו זה, כנסיונות אחרים מסוג זה, נכשל. הוא הגיע אז גם למדינת קליפורניה ועניין את ד"ר יעקב פורסאנגר, רב ריפורמי בסאן פראנציסקו, בכינון ספרייה עברית באוניברסיטת קליפורניה שבעיר ברקלי. בהיותו בסאן־פרנציסקו התקשר גם עם האספן היהודי אדולף זוטרא, שהיה בעל ספרייה כללית ויהודית גדולה. לבקשת זוטרא הכין קטלוג בשם „רשימת כתבי יד של הגביר השר האדון אדולף סוטרא", שלא ראה את אור הדפוס אבל היה בידי ד"ר מארכס, ספרן בית־המדרש לרבנים.

נסיון נוסף בהכנת קטלוג עשה דיינארד בהדפסת החוברת „עתיקות יהודה" (ירושלים, תרע"ה), שבה רשם את הספרים יקרי־המציאות שנדפסו אחר שנת ר"ס (1500). בחוברת זאת כלל גם רשימה של „שמות הערים בהן נדפסו כל ספרי ישראל בעברית בכל העולם". בהערה שבסוף החוברת הסביר שלרגל תלאות המלחמה ומחלתו לא היה בידו להשגיח על ההדפסה והתנצל על זה שהמדפיס לא סימן את הספרים במספרים. על שער החוברת נרשם „מחלקה שנייה", כלומר חלק ב'. כנראה שהתכונן להוציא גם חלק א', שהיה צריך לכלול את ספרי האינקונאבולה משנות 1475—1500, אבל לא היה סיפק בידו לעשות זאת.

כאמור, לא חדל דיינארד להתעניין באיסוף דפוסי אמריקה. הוא חשש, כנראה, שאם לא יירשמו ירדו רבים מהם לטמיון. בשנת תרס"ד הדפיס חוברת בת 32 עמוד בשם „כל ספרי ישראל אשר נדפסו באַמעריקא בשפ"ע". ברשימתו הבלתי־מוערת כלל כ־155 פריטים ובהקדמתו הודיע שהוא מבקש לקנות או להחליף ספרים אלה בספרים אחרים.

נסיון רחב יותר לרשום את דפוסי אמריקה עשה דיינארד בספרו „ספרת ישראל באַמעריקא", שנדפס ב־250 עותקים (יפו—ניו־יורק, תר"ע—תרע"ג). בחלק הראשון נכללו מאמרים שונים ובחלק השני הובאה רשימה של 571 ספרים, שנדפסו באמריקה משנת תצ"ה ואילך.

---

1) ראה את הביבליוגרפיה של 52 פריטים שצירף ישראל שפירא למאמרו על דיינארד ב־ Publications of the American Jewish Historical Society, כרך 34, 1937, עמ' 154—163.

2) ראה את מאמרו המאלף של שמחה ברקיביץ, "Ephraim Deinard: Bibliophile and Bookman," *Studies in Bibliography and Booklore*, IX, 1971, pp. 137-152.
עיין גם מחקרי, „תעודות מתוך ,אוסף דיינארד'", ב„מיכאל", מאסף לתולדות היהודים בתפוצות, ג', בעריכת אריה גרטנר. הוצאת המכון לחקר התפוצות, תל־אביב, תשל"ו, עמ' טו—מ.

3) ראה מחקרי הנ"ל ב„מיכאל" ג', עמ' כו—כז ועמ' לח—מ.

כפי שסיפר דיינארד אחר־כך בהקדמתו ל„קהלת אַמעריקא" לא נפוצו עותקי ספרו זה הואיל ונשרפו כמעט כולם בארץ בפקודת ג'מאל פחה. רק 17 עותקים הובאו לאמריקה. זהו אחד הטעמים שמנה דיינארד להדפסת רשימתו המורחבת של דפוסי אמריקה ב„קהלת אַמעריקא" בשנת תרפ"ו.

דיינארד הוסיף עוד מספר נימוקים להרחבת היריעה ולהדפסת „קהלת אַמעריקא". הוא מצא שמן הראוי היה לשנות את השם שקבע לספרו הקודם — „ספרת ישראל באַמעריקא", כי לדעתו היה זה „שם גדול על מוסד קטן". הוא טען שבעצם לא נוצר בעולם החדש „אף חלק קטן מהספרות ומה שנוצר נתקלקל ע"י בעלי המהלך החדש, המודרנים ר"ל", שהרחיבו את הלשון ופגעו בטהרתה. ומעניין, שדעתו השלילית הזאת על הישגי הספרות העברית באמריקה עומדת כמעט בניגוד גמור לדעתו החיובית יותר שהביע בספר אחר שלו, שהופיע באותו זמן לערך. ב„דביר אפרים" (סט. לואיס, תרפ"ו), שהוא מעין פרוס־פקט לאוצר ספריו האחרון בניו־אורלינס, ייחד את הדיבור גם על דפוסי אמריקה (שם, עמ' 16—17) וקבע, ש„אספת כל ספרי דפוסי אַמעריקא תנקר עיני היהודים באיירופא, אשר הסכינו להביט בעיני בוז על כל ספר נדפס מעבר לים... בארצנו נדפסו ספרים טובים, אף כי לא רבים, אבל טובים ומועילים".

בין הנימוקים האחרים שהעלה דיינארד להדפסת „קהלת אַמעריקא" היו גם חישובים טכניים שונים. משנת תרע"ג נוספו ספרים רבים ונראה גידול באוצרות הספרים. כן הוא ראה לנכון להשמיט כמה ספרים לאחר שנתברר לו שנרשמו בטעות כדפוסי אמריקה. לבסוף הודה שלא הגיע אל השלימות, כי בוודאי לא ראה את הכל ולא היה בידו לרשום כל מה שהופיע. אופייניות היא ההודעה שהדפיס מעבר לשער ספרו:

> אסיר תודה אהיה לכל אוהבי ומיודעי באמעריקא, אם ישלחו אלי את הספרים אשר לא הזכרתי ברשימתי זאת, למען תמצא ידי לתת הוספה מיוחדת. ובעד כל ספר שאקבל, אשיב את מחירו בכסף או בספרים אחרים.

בחלק הראשון של ספרו, המכיל 71 עמוד, הדפיס דיינארד מחדש את רוב החומר שהופיע קודם ב„ספרת ישראל באַמעריקא" בהוספות שונות. לקורא בן זמננו קשה לעכל את דעותיו המיושנות של המחבר, שלא עלה בידו להסתגל לשינויים שהוכנסו בספרות ובלשון העברית ושהתנגד ל„מהלך החדש". כמי שהיה אמון על סגנון התנ"ך — ראה במרחיבי הלשון „מחריבי הלשון". את העברית החדשה כינה בשם „ז'אַרגאַן", „שפת עלגים", „אץ קוצץ", „שפת מצרים חדשה" ועוד. הוא לא היה יכול להסכין עם הכתיב המודרני ובחר לכתוב דווקא „אַמעריקא" ולא אמריקה, „ביבליאָגראַפיאַ" ולא ביבליוגרפיה. הוא השליך שיקוצים על „המודרניים" והאשימם בפגיעה ב„השרידה והיחידה שלנו" ובהשפלת הספרות.

מי שעובר בסבלנות על החומר הזה ימצא שבתוך בליל דברי הנאצה והפולמוס משולבים כמה פרקים המכילים מידע חשוב על התפתחות הספריות באמריקה ועל קורות הדפוס בה. פרקים אלה משמשים עדיין מקור ראשון לידיעותינו בתחום זה. בעניין דברי דיינארד מוטב, איפוא, לנקוט כללו של רבי מאיר ביחס לתורת רבו, אלישע בן אבויה: „תוכו אכל, קליפתו זרק".

צדק דיינארד כשהטעים, ש„הספרים הראשונים אשר נדפסו באַמעריקא, היו רק ספרי תפלה, כה"ק, דקדוק ומלים. האחרונים רובם ככולם חוברו בידי נוצרים או סופרים אשר היו מורים באוניווערזיטאטים" (שם, עמ' 4). הוא מסר פרטים מהימנים על תולדות הספריות השונות, החל בספריית בית־המדרש לרבנים, קולומביה, ספריית הקונגרס ועוד וכלה באוספים פרטיים שונים. את האשם למצבה הירוד של הספרות העברית באמריקה תלה ב„מהלך החדש". הוא נתן ביטוי לכאבם של הסופרים המשכילים שבאו לאמריקה, מתוך תקווה להמשיך בעבודתם הספרותית, אבל נסחפו במלחמת הפרנסה הקשה. הוא הביע חרדתו לגורלם של סופרים כזאב שור, יוסף ליב זוסניץ, משה הכהן רייכרסון, מנחם מנדל דוליצקי ועוד, שסבלו מחסור. הוא ייחד פרק גם לספרות הרבנית ועמד על ליקויי ספרי הדרוש. הוא לא העלים עין גם מספרות ה„עברי־דייטש", כלומר היידית, והעברית־אנגלית.

מקום נכבד הקדיש דיינארד לנושא הביבליוגרפיה, שהיתה זהה אצלו עם „חכמת ישראל". בפרק בשם „חכמת ישראל מה היא"? (עמ' 61—64) הטעים שספרי המחקר הקלאסיים שלנו כ„מאור עינים", „סדר הדורות", „שם הגדולים" ועוד לא היו יכולים להיכתב בלי ידיעה יסודית של מחבריהם בביבליוגרפיה. הוא העלה על נס את תרומותיהם של גדולי הביבליוגרפים מימי צונץ ושטיינשטיידר ואילך ומנה את הסגולות הדרושות לכל מי שמתכוון להתמחות במקצוע זה. לשם מומחיות ביבליוגרפית יש צורך, כמובן, בידיעות רחבות ובזכרון טוב. אבל זאת לדעת, כי „בביבליאָגראַפיאַ לא ייתכן ללמוד מפי מורה רק ראשי פרקים, אבל נחוץ ללמוד ולקרוא הרבה במידה נפרזה, ובמשך הזמן יהיה לחכם מדעת עצמו". דיינארד הסביר גם את הצורך בידיעת הפלאוגרפיה כדי להבין בכתבי־יד ולימד פרק בבדיקת ספרי „אינקונאבולה" ודפוסים ראשונים. כן הדגיש את הצורך להגיע לידי בקיאות בקטלוגים של הספריות החשובות שבעולם, כדי לעמוד על טיבם של ספרים יקרי מציאות. בין השאר הביע את התקווה שבארץ־ישראל יתפתח מקצוע הביבליוגרפיה בעזרת תלמידי־חכמים צעירים

רות פיינר־מינץ

הַיַּרְקוֹן

בֵּין שְׁנֵי חוֹפִים שֶׁבֶת הִיא הַנָּהָר הַשּׁוֹקֵט
שֶׁנּוֹשֵׂא סִירוֹת כְּחֻלּוֹת אָנָה וָאָנָה.

הַשְּׁנִיוֹת הֵן הַנִּפְצָעִים הַצְּהֻבִּים שֶׁל זַהֲרוּרֵי־שֶׁמֶשׁ
שֶׁצּוֹמְחִים עַל קָנִים יְרַקְרַק, גֶּשֶׁם לֵיל־אֶמֶשׁ.

הַדַּקּוֹת הֵן אֶצְבָּעוֹת שֶׁל יְלָדִים
שֶׁתּוֹלְשׁוֹת שֶׁמֶשׁ וְגֶשֶׁם, מוֹצְצוֹת אֶת הַקָּנִים הַיַּרְקַרְקִים.

הַשָּׁעוֹת הֵן מְאֹהָבִים מְטַיְּלִים שְׁלוּבֵי־יָד,
וְהַיּוֹם הוּא אָב וִילָדָיו, מְדַיָּגִים.

עַרְבִית צוֹנַחַת אֲפֹרָה כָּאן, כְּזִקְנוֹ שֶׁל הַיָּשִׁישׁ
הָעוֹצֵר אֶת הַיֶּלֶד לִשְׁאֹל: 'מַדּוּעַ אַתָּה מוֹצֵץ אֶת הַקָּנִים?'

הוּא מְנַעְנֵעַ עַל הַתְּשׁוּבָה: 'כִּי הֵם כֹּה מָרִים וְכֹה טוֹבִים'.

אַגָּדָה

קֶשֶׁת בֶּעָנָן אַגָּדָה לְמַסָּעַי
לְעוֹלָם לֹא אֵדַע בָּרוּר אִם אָכֵן דַּי בִּצְבָעִים.

אֲבָל כְּשֶׁהַחִיּוּב מוֹשֶׁה אוֹתִי מִן הַשָּׁנָה
אֲנִי מְהַלֶּכֶת מְכֹרְבָּלָה בְּתוֹךְ עַצְמִי, מְחַמֶּמֶת יָדַי
כְּנֶגֶד כּוֹכַב־הַהֹקֶר הַבָּחֹל.

לְבָקָרִים כְּאֵלֶּה עֲנָנֵי גֶּשֶׁם עוֹטְפִים כָּל כִּוּוּן,
יָדַי לוֹפְתוֹת גֶּשֶׁם.

עַד שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מְקַמֶּרֶת אֶת הַקֶּשֶׁת מַאֲלִיפַת־הַגְּוָנִים,
מַשֶּׁהוּ יוֹתֵר מִזִּיקָנָה מִתְלַקֵּחַ...

אוֹר, צִפּוֹר, פֶּרַח מַזְנִק – מְגַשְּׁרִים אֶת הַמֶּרְחָקִים.

עברית: שמעון הלקין

שני שירים אלה של המשוררת והמתרגמת רות פיינר־מינץ נלקחו מתוך „שירי ירושלים — שירי אהבה" (הוצאת „מסדה", ירושלים 1976). המשוררת הובאה לאמריקה ע"י הוריה בהיותה בת שנה. היא גדלה באומאהא, נבראסקה, ולמדה בביה"מ למורים של הסמינר התיאולוגי בניו־יורק. היא זכתה לפרסים בעד קובצי שיריה הקודמים (באנגלית) וכן תירגמה וערכה קובץ שירים בשם "Modern Hebrew Poetry"

המתרגם של שני שיריה אלה פרופ' שמעון הלקין, המשורר, המספר והמחנך הידוע, זכה השנה בפרס טשרניחובסקי בעד פעלו בשדה התרגום ממיטב יצירות ספרות העולם מתקופות ומלשונות שונות, החל ביוונית קלאסית וכלה באנגלית.

המוכשרים ללמוד ולדעת. אנו עומדים תמהים על שלל הידיעות הביבליוגרפיות שרכש לו דיינארד מן הנסיון, שהרי לא למד מימיו בשום מוסד אקדמי.

רשימה אלפביתית של דפוסי אמריקה ניתנה על־ידי דיינארד בחלק השני של ספרו, שתופס 152 עמוד. מספר הפריטים הגיע הפעם לכדי 984. בסוף הרשימה מנה את שמותיהם של שבעה־עשר מחברים תושבי אמריקה, שהדפיסו את חיבוריהם מעבר לים, באירופה או בארץ־ישראל.

בהקדמתו בשם „אל הסופרים והמחברים אשר הדפיסו את ספרי־הם באַמעריקא" כתב דיינארד כדברים האלה:

„זאת היא הרשימה הראשונה והיחידה בספרת ישראל אשר רשמה את ספריהם, מבלי אשר ידע איש כמעט בכל התבל, יען כל ספריהם לא יצאו מגבול הארץ וחוצה, ועין איש לא ראתם. וכל הספרים אשר נדפסו בארצנו מצאו פה את קברם, ורובם כלו ויאבדו, והביבליאָגראַפיאַ לא ידעה".

הוא הוסיף שחוסר ידיעה ביבליוגרפית עלול לגרום להם למחבר־רים לחזור על עבודתם של אחרים. לדוגמה הזכיר את הנסיונות המיו־תרים שנעשו באמריקה לתרגם את ספר הזוהר ואת הארמית שבספר דניאל לעברית.

רשימתו של דיינארד לקויה בחסר ואינה נקייה מטעויות. עם זאת הוא ראוי לשבח על המרץ והיידע שהשקיע באיסוף חומר מפוזר שלא היה ידוע לרבים. הוא פתח ב„דקדוק לשון עברית" למומר יגודו מוניש, שהוציא את ספרו בשביל תלמידיו בהרווארד קולג' בשנת תצ"ה (1735). כידוע, ספר זה לא היה הראשון שהופיעו בו מלים עב־ריות, אבל לשם הדפסתו הובאו אותיות עבריות במיוחד מלונדון. דיינארד רשם גם כמה ספרי דקדוק אחרים, שכללו מלים או קטעים בעברית. כן ערך רשימות של ספרי תנ"ך וסידורי תפילה, כולל אלה שהופיעו בצירוף תרגום אנגלי.

בצדק הכריז דיינארד על הספר „אבני יהושע", פירוש לפרקי אבות מאת יהושע פאלק הכהן, שיצא בניו־יורק בשנת תר"ך, כ„ספר העברי המקורי הראשון שנדפס באמריקה". במקום אחר בספרו מסר שבשובו מארץ־ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה שמח למצוא את הספר „בן־סירא", בהעתקת יהודה בן זאב ובצירוף תרגום גרמני, שיצא בניו־יורק בדפוס הנרי פראנק בשנת תר"י. בהערתו על הספר ציין, שאם כי כבר רשם את „אבני יהושע" כספר הראשון שנדפס באמ־ריקה, הנה בא „ספר בן סירא ומכחיש את ההחלטה ההיא". אך דעתו זו לא נתקבלה, שהרי „בן סירא" אינו אלא הוצאה חדשה של ספר עתיק, בשעה ש„אבני יהושע" הוא חיבור מקורי. משום כך יש לתת לו את זכות הבכורה כספר הראשון שיצא לאור באמריקה בדפוס עברי.

דיינארד רשם מכל מה שהעלה המזלג, כולל תדפיסים, ספרי לי־מוד, חוברות ועתונים. מקום רב הקדיש לספרות הרבנית ויותר משלוש מאות פריטים מסוג ספרותי זה נכללו על ידו.

פרשה בפני עצמה הן ההערות שהוסיף דיינארד לרוב הספרים. אמנם, במקרים אחדים שיבח את המחברים, אבל בדרך כלל התייחס אליהם בלעג שנון אם חיבוריהם לא היו לפי רוחו. הנה, לדוגמה, כמה „פנינים" מאוצר זלזוליו הבוטים: „ספר מלא הבלים"; „הספר נכתב בדרך שיר, מבלי כל רוח שיר"; „גאוות המחבר ותהילת עצמו גדולה מעט מחכמתו"; „עד כמה גדול כח המחבר בפלוסופיא אלהית ובידיעת שפת ערב, רק אל אלהי הרוחות יודע"; „כל תהילת הספר היא, כי נדפס על ניר יפה". מבין המשוררים זכו להערכה חיובית רק אלה שנמנו עם „המהלך הישן", כדוליצקי ויחזקאל לוויט. סופרים מודרניים כי. ח. ברנר ועוד, שכתביהם הופיעו באמריקה, נידונו ברותחים מפני סגנונם החדש, שנתכנה על ידו „אץ קוצץ" ו„זאַרגאַן עברי". מצד שני, הירבה דיינארד בשבחם של חיבורים כ„אוצר ישראל", בעריכת י. ד. אייזנשטיין, וספרי מדע כ„אוצר השירה והפיוט" לישראל דוידזון.

מעניין, שנוסף לפעולתו המאומצת למען כינון ספריות עבריות באמריקה השתדל דיינארד גם בדבר העברת ספרים לירושלים. במכ־תב אל משה ליב לילינבלום, מיום 28 במארס 1895, מסר לו על ספרייתו של ד"ר בנימין סאלד בבאלטימור. הוא הציע ללילינבלום לכתוב לד"ר סאלד, כדי להשפיע עליו שיתרום את ספריו ל„אוצר הספרים בציון".[4] דיינארד עמד בקשר מכתבים גם עם ד"ר יוסף חזנוביץ בביאליסטוק, שהיה, כידוע, המעורר הראשי להקמת ספרייה לאומית בירושלים.[5] ב„הפסגה", שבועונו של זאב שור (שנה ו', גל' 14, מיום י"ז באדר תרנ"ט), פירסם קול קורא בשם „אוצר ספרים לאומי בירושלים", שבו קרא לאגודות הציוניות לעזור באיסוף ספרים למטרה זו. הוא העיד שבעצמו נדב אלף ספרים לספרייה בירושלים והוסיף להתעניין בהתפתחותה. שבועות אחדים לפני מותו שיגר לבית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אוסף גדול של ספרים וחוברות.

דיינארד לא היה בעל מלאכה אחת. במשך ימי חייו הארוכים הת־בלט כסופר ועורך, כפולמוסן, כעסקן ציוני וכבעל מסעות. אולם עיקר מעייניו היה בספר העברי, שהפך לרעיון שמילא את כל לבו והווייתו. את מיטב חילו נתן לאיסוף ספרים ולהפצתם, ולשם מטרה זו נעזר ביידע הביבליוגרפי הרחב שרכש לו בכוחות עצמו. תודות לעקשנותו ולמאמציו הבלתי־נלאים זכה להיות ממניחי היסוד למערכת הספריות העברית באמריקה.

4) ראה מחקרי הנ"ל, עמ' כג. מכתבו של דיינארד ללילינבלום ניתן בעמ' לב.
5) אשר למכתבו של חזנוביץ, ראה מחקרי הנ"ל, עמ' כג.

ז. לנדרס / סוף מעמ' 341

של נשים. כל מפלגה גדולה נהגה „לקשט" את רשימת מועמדיה בשמותיהם של אישים בעלי־שם ומושכי קולות. כך „הוצנחו" בעבר לרשימת המועמדים לכנסת אישים כרב־אלוף (מיל.) חיים בר־לב, רב־אלוף (מיל.) יצחק רבין, אלוף (מיל.) עזר וייצמן, הסופר דב סדן ושופט בית המשפט העליון לשעבר בנימין הלוי. רשימת ד"ש אולי אינה זקוקה להצנחת אישים מבחוץ, מאחר שהיא כוללת בלאו הכי אנשים ידועי שם. אבל הוברר לאחר מניין הקולות, כי הרשימה אינה מייצגת כראוי את כל מרכיבי האוכלוסיה. אם כי התנועה מבקשת למשוך קולותיהם של בני עדות המזרח ושל נשים, הרי האשה הראשונה ברשימה, אל"מ (מיל.) סטלה לוי, מופיעה במקום ה־17. בעוד שנציג עדות המזרח הגיע למקום ה־15 בלבד. ומה פלא אם יריבי ד"ש טוענים, כי זו היא תנועה של שכונות יוקרה בערים וכי היא חסרה שורשים בשכבות עממיות רחבות?

נשמעו גם השגות על הטכניקה של בחירת המועמדים. מאחר שחבר־רי התנועה החדשה אינם מכירים את כל המועמדים, טבעי הוא, שהם העדיפו לתת קולם לאנשים ידועי־שם. אם שמואל תמיר נבחר למקום ה־4 ברשימה, אולי אין זה משום שמספר רב כל־כך של חברי התנועה תומכים בהשקפותיו המדיניות של תמיר, אלא משום ששמו ידוע להם יותר משמותיהם של מועמדים אחרים. קשה היה גם לתבוע, כי כל הבוחרים יקראו ויעכלו כראוי את החוברת בת 15,000 המלים, שבה נכללו שמותיהם ופרטי חייהם ופעולותיהם של המועמדים, שרבים מהם אינם ידועים לחברי התנועה.

אין בהשגות אלה כדי לבטל את עצם החיוב, שבהנהגת שיטה דמוקרטית יותר לקביעת מועמדי מפלגות לכנסת. אבל מסתבר, כי אסור לקפוץ מקיצוניות לקיצוניות. ומוטב לגבש שיטת בחירות דמוק־רטית, שתאפשר — בו בזמן — לכל חבר־מפלגה להשפיע על קביעת המועמדים ויחד עם זאת תבטיח ייצוג הולם לכל מרכיבי המפלגה.

פרס ישראל בחקר א"י — לפרופ' אביגד

פרס ישראל תשל"ז בחקר ארץ־ישראל יוענק לפרופ' נחמן אביגד. זאת נמסר מלשכת דובר משרד החינוך והתרבות בירושלים.

פרופ' אביגד עמד בראש מחנה החפירות במשלחת מדבר יהודה, ניהל את החפירות בבית שערים, היה אחד מראשי המשלחת לסקר מצדה, השתתף בחפי־רות מיכמש ומשנת 1969 ועד היום הוא מנהל את החפירות ברובע היהודי של העיר העתיקה בירושלים. אביגד ממלא גם שורה ארוכה של תפקידים ציבוריים, ביניהם יו"ר המועצה הארכיאולוגית של ישראל. הוא פירסם עשרות עבודות מחקר וסקרים, שפורסמו בעברית ובלועזית.

„אקונומיסט": ישובי־הספר צויידו בטילים

„ישובי הקו הראשון בספר הישראלי צויידו בנשק נגד־טנקי חדיש, בכלל זה טילים", כך טוען השבועון הלונדוני „אקונומיסט".

הדבר נעשה במסגרת השתלבותם של ישובים אלה במערך הלוחם במקרה של מלחמה, נאמר בעתון.